

ALLAH İNANCI

PROF. DR.
NECATİ ÖNER

“DOĞRUSU
SİZE
RABBİNİZDEN
AÇIK
BİLGİLER
GELMİŞTİR.
KİM
GÖRÜRSE
KENDİ
LEHİNE,
KİM
KÖRLÜK
EDERSE
KENDİ
ALEYHİNERDİR...”

(En'am : 104)

FİLOZOF ve kelamcılar, Allah'ın varlığını isbat için, ontolojik, kozmolojik, teleolojik ve ahlaki deliller ileri sürmüşlerdir. Bu delillerin akıl alanında kaldığı için, tek başlarına, mutlak varlığı isbatla yeterli olmamaları tabiidir. Çünkü isbatı istenen varlık akli aşan bir varlıktır. Aşkın ve mutlak bir varlığa inanmayan bir kişiyi yalnız bu delillerle inanç sahibi yapmak mümkün görülmemektedir. Eğer mümkün olsa idi dünyada ateist insan kalmazdı. İleri sürülen akli delillerin yetersizliği, aklın, bu alanda bir rolü olmadığı sonucunu çıkarmaz. Yazımızın amacı, bir bakıma, aklın, Allah'ın varlığını kabulde, ne derecede etkili olduğunu, başka bir deyişle, aklın, inanmada kendine düşen payını göstermektir.

Filozof ve kelamcıların ortaya koyduğu deliller, onları ileri sürerlerin, Allah'ın varlığı hakkındaki inançlarını aklileştirme çabasıdır; yoksa, delil sahipleri, bu delillerle böyle bir inanca varmamışlardır. İnsanda aklileştirme eğilimi vardır. İnsan elde ettiği her bilgiyi, gördüğü her hareketi olduğu gibi, inançlarını da akli temellere bağlamak ister. Akilla açıklanabilen herşey ona rahatlık verir. Bu onun tabiatı gereğidir ve böyle bir imkâna sahiptir.

İnsanın Mutlak Varlığa ait inancını akli bir temele oturtabileceğine Kur'an'da işaret vardır. Câsiye suresinin 3 ve 4. âyetlerinde şöyle buyruluyor: “Şüphesiz göklerde ve yerde, inananlar için âyetler vardır” “Sizin yaratılışınızda ve (yeryüzüne) yaydığı canlılarda kesin olarak inananlar için âyetler vardır”. Bu âyetlerin anlamı açıktır. Allah'ın varlığına inanan bir insan, inancını akli temellere oturtmak isterse, bu iş için tabiatta yeteri kadar delil bulabilecektir. Bu bakımdan inanan bir insan için Allah'ın varlığını akli bir temele dayandırmak güç değildir.

DIYANET
DERGİSİ
CİLT: XVII
SAYI: 5

EYLÜL
EKİM
1978

261

Aklî deliller tek başlarına Allah inancına varmada yeterli olmadığına göre, öyle ise bu inanca nasıl varılmaktadır? Acaba insanın içinde yaşadığı toplumun etkisi ile mi? Bu da yeterli görülmemektedir. Bir insan ailesinin, içinde bulunduğu çevrenin telkinleri ile Allah kavramına sahip olur ama, bu telkinler her insanda Allah inancını sağlamayabilir. Allah kavramına sahip olmak başka şey, Allah'ın varlığına inanmak başka şeydir. Bir toplum içinde yaşayan her insanda Allah kavramı vardır, onu ana dili ile kazanmıştır. Her toplumda bulunan inançsızlar, toplum telkinlerinin, böyle bir inancı sağlamada yeterli olmadığına delilleridir.

Gerek filozof ve kelâmcıların delilleri ve gerek toplumun düzenli ve düzensiz telkinleri (düzenli telkin din eğitimi ile, düzensiz telkin, günlük hayat içerisinde bu konuda yapılan konuşmalarla olur) bir insanın Allah'ın varlığına inanmasında yeterli olmadığına göre, bu yolu başka yönde aramak lazımdır. İnsan Allah inancına ya sezgi (intuition) yolu ile erişir veya doğuştan bu inanca sahiptir. Yani insan ya güç sınırına geldiği zaman bir zihin sıçrayışı ile, sezgi ile O'nun varlığını kavrayor; veya Descartes'in Metafizik Düşüncelerin üçüncüsünde "Allah, kendi fikrini, beni yaratırken işçinin eserine hakkettiği bir marka gibi, zihnimize koymuştur" dediği gibidir. Hangisi olursa olsun, insan kendisini aşan mutlak bir varlığın mevcudiyetine inanma imkânına sahiptir.

Allah inancına varmada, aklî delillerin ve toplumun telkinlerinin yeterli olmadığını söylemek bunların gereksizliğini belirtmek istediğimiz anlaşılmalıdır. Bu yollar Allah kavramının teşekkülünü sağladığı gibi, O'nun varlığına inanmada yol gösterici olurlar. Ak-

lî deliller, inanan için temellendirme vasıtası, henüz böyle bir inanca varmamışlar için imana sevkedenden yoldur. Bu yollarla gidilerek imana açılan kapıya varılabilir. Bu yollar zihnin sıçraması için kamçı etkisi yapabilir, karanlıkta fenerin gördüğü işi görebilir. Zihin, Allah'ın varlığına inanmak için gerekli olan sezgi gücüne sahiptir. Yeterki bu yolda, akıl gerektiği gibi kullanılsın. İman yolu aklın iyi kullanılabilmesi ile açılabilir.

Kur'an'da insanın böyle bir imkânı sahip olduğunu işaret eden âyetler vardır. Meselâ: Al-i İmran sûresinin 190. âyetinde "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün bir biri ardınca gelmesinde akıl sahiplerine şüphesiz deliller vardır". En'am sûresinin 94. âyetinden 104. âyetine kadar, Allahın yaratıklarına dikkat çekildikten sonra 104. âyette şöyle deniyor: "Doğrusu size rabbinizden açık bilgiler gelmiştir, kim görürse kendi lehine, kim körlük ederse kendi aleyhinedir....." Bu âyetlerde akli iyi kullanmakla Allahın varlığına gidilebileceğine işaret edilmektedir.

Aklı iyi kullanabilmek, mevcut deliller üzerinde derin düşünme (teemül) dir. Eğer Allah'ın varlığı inancına zihni bir sıçrayışla varlıyorsa, derin düşünme böyle bir sıçrayışı sağlayabilir. Eğer Allah İnancı, Descartes'in dediği gibi insanda doğuştan varsa, ozaman, onu şuur aydınlığına çıkarabilir. Yalnız elde edilebilecek inanç, düşünmede esas olan mantıkî tutarlılık, yani önermelerin birbirine bağlılığı, birinin diğerinden zorunlu çıkışı sonucu ve bunlar gibi aynı zincirin kesintisiz bir halkası değildir. Düşünme zincirindeki kesintisizlik akıl alanındadır. Allahın varlığı ise akli aşar. Bu sebeple Allahın varlığına inanç, aklî zincirleme sonunda aklın bir sıçraması ile elde edilebilir. Bu sıçrama

olmadan mutlak varlığa erişilemez. Bu konuda yapılacak her akıl yürütme sonucu böyle bir sıçrama olmayabilir.

Söz konusu sıçramanın ancak Allahın izni ile olabileceğini, bu sıçramayı O'nun sağladığını bildiren âyetler vardır. Yunus suresinin 100. âyetinde şöyle deniyor: "Allahın izni olmadan hiçbir kimsenin iman etmesi mümkün değildir....." Bakara suresinin 6 ve 7. âyetlerinde "Şüphe yok ki, inkâr edenleri, başlarına gelecekle uyarsan da, uyarımasan da birdir inanmazlar". "Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de perde vardır ve büyük azap onlar içindir". Yunus suresinin 74. âyetinde ".....aşırı gidenlerin kalplerini işte böyle mühürleriz". Kasas suresinin 56. âyetinde, "Ey Muhammet sen, sevdiğini doğru yola erdirmeyebilirsin, ama Allah dilediğini doğru yola erdirtir. Doğru yola girecekleri en iyi o bilir" En'am suresinin 125 âyetinde "Allah kimi doğru yola koymak isterse onun kalbini İslâmiyete açar, kimi de saptırmak isterse, göğe yükseliyormuş gibi, kalbini dar ve sıkıntılı kılar. Allah inanmayanları küfür bataklığında bırakır" denilmektedir. Meallerini naklettiğimiz bu âyetlerden anlaşılıyor ki: Allah inancına varmak Allahın takdiri ile olur. Yalnız bu takdiri bir cebir içerisinde mutalaa etmemek lâzımdır. Bu istikamette insanın göstereceği cehdin önemi ne de Kur'an da yer verilmiştir. Yunus suresinin 100. âyetinde "Allahın izni olmadan hiç kimsenin iman etmesi mümkün değildir" Hükmünden sonra âyet şöyle tamamlanıyor "O, akıllarını iyi kullanmayanlara azap verir". Kasas suresinin 51. âyetinde, "Andolsun ki biz vahyi onlara ardarda yetiştirdik belki düşünürler". Gibi âyetler, imana varmada aklın rolüne işaret etmektedir.

Zihnin, mutlak varlığın imanına götürün, sıçraması Allahın izni ile olur. Yani Allah isterse insan inanır istemezse inanamaz. Allah'ın bu iradesini insanın faaliyetlerine göre kullandığını telkin eden âyetler vardır. Yunus suresinin 100. âyetinden başka, aynı surenin 73. âyetinde şöyle deniyor: ".....İşte haddi aşanların kalplerini böyle mühürleriz". Casiye suresinin 23. âyetinde "Hava ve hevesini tanı edinen ve Allah'ın, bir bilgiye göre, saptırdığı, kulağını ve kalplerini mühürlediği, gözünün önüne de perde çektiği kimseyi gördün mü?...". denilmektedir. Bu ifadelerden anlaşılıyor ki, Allah'ın bir insanı saptırması, yani imansız kılması, gelişigüzel, tesadüfi değildir. Birinci âyetteki "haddini aşanlar", ikinci âyetteki "bir bilgiye göre" tabirleri, Allahın takdirini kulun fiiline göre kullandığını ifade etmektedir.

Görülüyor ki, yukarıda naklettiğimiz âyetlerde belirtilen, kalpleri mühürleneler, inanmaya izin verilmeyenler, kendi ellerinde olmayan bir sebepten ötürü bu hale düşmüş değillerdir. Aklının önünde yeterli deliller bulunduğu halde onlar üzerinde gereği gibi düşünmedikleri, başka deyişle, akıllarını iyi kullanmadıkları için böyle bir zihin sıçrayışına sahip olamamışlardır. Eğer böyle olmasaydı, ozaman, inanmayan kişinin, Allah'ın buyrukları karşısında sorumlu olmaması gerekirdi. Halbuki insanların sorumlu oldukları Zuhuruf suresinin 44. âyetinde şöyle ifade ediliyor: "Şüphe yok ki o (Kur'an) senin için de kavmin için de kat'i bir şereftir. Hepiniz ondan sorumlu olacaksınız". Kur'anın emirlerinden sorumlu olan insanın, eğer iradesi dışında, o'na uyamıyorsa ve ondan da sorumlu ise, sonunda ceza görmesi zulüm olur. Halbuki Allahın zulmetmediğini herkese âdil davrandığını bir-

ALLAH
İNANCI

DIYANET
DERGİSİ
CİLT: XVII
SAYI: 5

EYLÜL
EKİM
1978

çok âyette ifade etmiştir. Bu konu ile ilgili olarak bir iki örnek verelim: Nisa suresinin 40. âyeti: "Allah zerre kadar haksızlık etmez. Zerre miktarı bir iyilik olsa onu kat kat artırır ve kendi katında büyük mükâfat verir." Bakara suresinin 281. âyeti, "Şu günden sakının ki, o gün (hepiniz) Allaha döndürüleceksiniz, sonra herkese kazandığı tastamam verilecek ve onlara hiç haksızlık edilmeyecektir". Ahkâf suresinin 19. âyeti, "Herbunun yaptıklarından ötürü dereceleri vardır. Allah onlara yaptıklarının karşılığını verir. Asla kendilerine haksızlık etmez". Demek ki Allah'ın bazı insanlara iman yolunu kapaması, o insanların tutumundan dolayıdır; İnançsızlığın insana bağlanmaması hali, Allah'ın âdilliğini açıklayan yukarıdaki âyetlerde ifade edilen anlama ters düşer.

Böylece Allah inancına varmada iki unsur ortaya çıkmaktadır. Birincisi Allah'a ikincisi insana aittir. Aklın sınırında teemmülle, zihni aşkın varlık istikametinde sıçratma cehdi insanla ilgilidir. Zihnin bu sıçrayışı ile inanca varmak Allah'ın takdirine bağlıdır. Yukarıda naklettiğimiz âyetlerden anlaşıldığına göre Allahın takdiri insanın tutumu ile ilgilidir. Yanlış anlaşılmaya sebebiyet vermemek için, Allahın takdirinin insanın tutumu ile ilgili olduğu hususunu açıklamakta fayda vardır. Bu ifadeden Allahın takdirinin insanın tutumuna tabi olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Böyle bir anlayış Allahın mutlaklığı ile uyumsuz. Mutlak varlık kendinden başka bir şeye tâbi olmayan varlıktır. Burada kasdedilen şudur: İnsanın tutumunu, Allah tarafından konan kurallara göre Allahın değerlendirmesidir.

İnsan kendisine verilen akli yüzünden sorumludur. Akli ile insan, kendisinin bütün tutum ve

davranışlarını kontrol altına alma imkânına sahiptir. Onun tutumu, aklını iyi kullanıp kullanmaması, mutlak varlığa inanma yolunun açılıp açılmamasında başlıca etkindir.

Zihnin mutlak varlığa açılabilmesi için, insanın, kendisini çevreleyen maddenin kabuğunu çatlatması, olup bitenler üzerine eğilerek, aklının sınırı üzerinde derin düşünmesi gerekir. Başka ifade ile ruhunu mutlaka açılmaya hazırlaması gerekir. İnsanı çevreleyen maddeyi çatlatma, olup bitenler üzerinde eğilerek aklın sınırı üzerinde derin düşünmek gibi ifadelerden, bu yolda gerekli ilmi çalışmaları yapmayı kasdetmiyoruz. Elbette, insan anatomisi ve fizyolojisi veya maddenin yapısı üzerinde çalışan bir bilgin, veya hut varlık problemi üzerinde düşünen bir filozof'un aklın sınırı üzerinde düşünüp ruhunu mutlağa açmağa hazırlaması, herhangi bir kişiden daha kolay olur. Bunlar akla ışık tutabilecek delillere daha çok sahiptirler. Fakat Allah inancına yalnız bilgin ve filozoflar değil her seviyeden insan varabilir. Normal bir akla sahip kişi, bilgin ve filozof kadar olmasa bile etrafında olup bitenler üzerinde düşünür ve orada kendisine mutlağın yolunu gösterecek ışıklar bulabilir. Böyle bir ruh hazırlığı yapan kişide Allahın takdiri, O'nun izni ile O'nun varlığına inanabilir.

Mutlak varlığa inançta Allah'a ait unsurun bulunması tabiidir. Çünkü insanın, varlığına inanacağı şey kendi güç sınırı dışındadır. Allah kendisini aşan bir varlıktır. Böyle olduğu için kendi başına böyle bir inanca varamaz. Bu inanç ona dışardan verilebilir. O da ancak kendisini aşan mutlak varlık tarafından olabilir. "Allah'ın izni olmadıkça hiç kimse inanca

maz..." hükmü bu anlamdadır. Allah inancının insana verilebilmesi için insanın bunu hak etmesi gerekir. İnsan böyle bir hakkı, yuka-

rida belirttiğimiz gibi; aklını iyi kullanarak ruhunun mutlak varlığına açılmasını hazırlamakla elde eder.

ALLAH
İNANCI

DİL

-KUTADGU BİLİĞ'TEN-

ALLAH İNSANI YARATTI, SEÇEREK YÜKSELTTİ;
ONA FAZİLET, BİLGİ, AKIL VE ANLAYIŞ VERDİ.

ONA HEM GÖNÜL VERDİ, HEMDE ONUN
DİLİNİ AÇTI, ONA GÜZEL BİÇİM, GÜZEL
TAVIR VE HAREKET İHSAN ETTİ.

ANLAYIŞ VE BİLGİYE TERCÜMAN OLAN,
DİLDİR. İNSANI AYDINLATAN FASİH DİLİN
KIYMETİNİ BİL. İNSANI DİL KIYMETLENDİRİR
VE İNSAN ONUNLA SAADET BULUR. İNSANI
DİL KIYMETTEN DÜŞÜRÜR VE İNSANIN DİLİ
YÜZÜNDEN BAŞI GIDER.

DİL ARSLANDIR, BAK EŞİKTE YATAR. EY EV
SAHİBİ! DİKKAT ET, SENİN BAŞINI YER. ÇOK

SÖZDEN FAYDA GÖRMEDİM. AMA
SÖYLEMEKTE FAYDASIZ DEĞİLDİR.

SÖZÜ ÇOK SÖYLEME, SIRASINDA VE AZ
SÖYLE; BİNLERCE SÖZ DÜĞÜMÜNÜ
BİR SÖZDE ÇÖZ.

İNSAN SÖZ İLE YÜKSELDİ VE SULTAN
OLDU. ÇOK SÖZ, BAŞI GÖLGE GİBİ YERE
SERDİ.

DİYANET
DERGİSİ
CİLT: XVII
SAYI: 5

EYLÜL
EKİM
1978